

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор

Хмельницького університету

управління та права

імені Леоніда Юзькова

Олег ОМЕЛЬЧУК

16 квітня 2021 р.

ВИСНОВОК

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова щодо дисертаційного дослідження **ТИТОВОЇ Ганни Олексіївни** на тему **«Розрахункові відносини в сфері електронної комерції»**, поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право у галузі знань 08 Право, затвердженої вченою радою Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
30 січня 2017 року (протокол № 10)

ВИТЯГ

з протоколу засідання фахового семінару кафедри цивільного права та процесу і кафедри міжнародного та європейського права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
від 15 квітня 2021 року

ПРИСУТНІ:

Якимчук С. О., заступник завідувача кафедри цивільного права та процесу, канд. юрид. наук, *доцент*, доцент кафедри цивільного права та процесу (*головуюча на засіданні*); Гринько С. Д., завідувач кафедри цивільного права та процесу, доктор юрид. наук, проф.; Черняк О.Ю., завідувач кафедри міжнародного та європейського права, канд. юрид. наук, доц.; Лозінська С. В., вчений секретар університету, доцент кафедри міжнародного та європейського права, канд. юрид. наук, доц.; професор кафедри цивільного права та процесу Бондаренко-Зелінська Н. Л., канд. юрид. наук, доц.; доценти кафедри цивільного права та процесу: Чорна Ж. Л., канд. юрид. наук, доц.; Трач О. М., канд. юрид. наук, доцент; Анікіна Г. В., канд. юрид. наук, доц.; Гарієвська М. Б. канд. юрид. наук, доц.; Сердечна І. Л. канд. юрид. наук, доц.; доценти кафедри міжнародного та європейського права: Нагнибіда В. І., канд. юрид. наук, доцент; Іванова В. А., канд. юрид. наук, доцент кафедри міжнародного та європейського права; Іваницький А.М., асистент кафедри цивільного права та процесу; Кірик А.Ю., асистент кафедри міжнародного та європейського права.

Запрошені для участі у спільному засіданні кафедри цивільного права та процесу і кафедри міжнародного та європейського права з правом вирішального голосу: ректор університету Омельчук О. М., доктор юрид. наук, проф.; завідувач кафедри трудового, господарського та земельного права наук Костяшкін І. О., доктор юрид. наук, проф..

З присутніх – 3 докторів юридичних наук та 11 кандидатів юридичних наук – фахівців за профілем поданої на розгляд дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Обговорення дисертаційного дослідження аспірантки Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Тітової Ганни Олексіївни на тему «Розрахункові відносини в сфері електронної комерції», виконаного в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова та поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право у галузі знань 08 Право щодо рекомендації до розгляду та захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

СЛУХАЛИ:

заступника завідувача кафедри цивільного права та процесу, канд. юрид. наук, доцента, доцент кафедри цивільного права та процесу Якимчук С.О., яка повідомила присутніх про те, що Тітова Ганна Олексіївна 1987 року народження, у 2010 році закінчила Київський національний університет імені Тараса Шевченка, спеціальність «Правознавство», кваліфікація – магістр права. З 2017 року по сьогоднішній день є аспіранткою кафедри міжнародного та європейського права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова. З 2010 року здійснює юридичну практику, з 2018 року здійснює адвокатську діяльність, нині працює керуючим партнером в Адвокатському об'єднанні «КТП ГРУП».

Тема дисертаційного дослідження «Розрахункові відносини в сфері електронної комерції» була затверджена вченою радою Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова 30 січня 2017 року (протокол № 10).

Науковий керівник – завідувач кафедри міжнародного та європейського права, кандидат юридичних наук, доцент Черняк Олена Юріївна.

Дисертація виконана відповідно до планів науково-дослідної роботи кафедри цивільного права та процесу на 2013–2017 роки «Удосконалення механізму правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» та на 2017–2023 роки «Актуальні питання правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» (державний реєстраційний номер 0117U000105), що є складовими наукової

теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2013–2016 роки (державний реєстраційний номер 0108U008927) та на 2017–2026 роки (державний реєстраційний номер 0117U000103).

СЛУХАЛИ:

виступ аспіранта Тітової Г.О., яка доповіла присутнім основний зміст дисертаційного дослідження, зокрема обґрунтувала актуальність теми дослідження, науково-теоретичну та практичну значимість досліджуваної проблеми, визначила мету та задачі дослідження, основні положення, які виносяться на захист, висвітлила методологічну основу дисертації, охарактеризувала ступінь наукової розробки проблеми на сучасному етапі, виклала основні результати дослідження та сформулювала висновки і рекомендації, відповіла на запитання науково-педагогічних працівників кафедр.

Зокрема вона зазначила, що регулювання мережі Інтернет в силу різноманіття торговельних відносин ускладнюється проблематикою колізії різних правових систем, яка в контексті оперативних властивостей електронних комунікацій набуває особливої гостроти. У зв'язку із чим виникає необхідність вдосконалення договірних, а також розрахунково-платіжних відносин в сфері електронної комерції, пов'язаних з правовими порядками різних держав. На сьогодні чинне національне законодавство не в повному обсязі забезпечує вказані вище потреби та виклики в сфері унормування розрахункових відносин, опосередкованих електронною комерцією, а тому потребує детального дослідження та удосконалення.

Актуальність проблематики дисертаційного дослідження здобувача додатково зумовлюється тим, що безпека і надійність платіжних сервісів є найважливішими умовами ефективного функціонування як самого ринку, так і забезпечення протидії тероризму, торгівлею наркотичними речовинами та зброєю. Користувачі новітніх платіжних послуг повинні бути належним чином захищені і від ризиків шахрайства, розголошення власних персональних даних та розкриття фінансової інформації.

Ґрунтовного дослідження потребують поняття категорії «електронна комерція», яку пропонується поширити на правовідносини, що виникають не тільки в результаті укладання електронних (комерційних) правочинів, а і на відносини, пов'язані з інформаційними послугами, надання яких не оплачується їх одержувачами, обумовлені настанням позитивного соціального ефекту.

Також аспіранткою наголошено на необхідності дослідження поняття «електронний правочин», «електронний договір» та «електронний підпис». Особливе значення має визначення поняття «електронний правочин», а також співвідношення його з поняттям «електронний договір». В Україні спостерігається практика, яка свідчить про дію презумпції правомірності правочину (при використанні електронного

підпису) не в повній мірі. Особи, які для укладення договору використовують електронний підпис несуть ряд ризиків (визнання правочину фіктивним або неукладеним, неможливості визнання електронного підпису достатнім доказом в суді, неоднозначної правової позиції щодо електронного підпису). Тому авторкою запропоновано удосконалити інститут регулювання використання електронного підпису сторонами правочинів, що укладаються за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем шляхом надання електронному підпису статусу власноручного підпису особи.

Тітова Г.О. доповіла щодо визначення поняття, особливостей та видів розрахунків в сфері електронної комерції. Нею запропоновано здійснити класифікацію розрахунків в сфері електронної комерції за визначеними критеріями. Також нею наголошено на особливих ознаках електронних розрахунків як умовної категорії та надбудови над класичними видами розрахунків. В ході дисертаційного дослідження виокремлено та надано характеристики найбільш сучасним засобам розрахунків, таким як мобільні гроші, електронні гроші, криптовалюти та інші віртуальні активи. Доведено необхідність розширення розуміння грошей (грошових коштів) в межах ЦК України визначенням можливості обігу цифрових платіжних засобів (електронних коштів, криптовалют та інших цифрових (віртуальних) активів) в електронних платіжних системах у випадках і в порядку, встановлених законом.

Аспіранткою ґрунтовно досліджено регулювання розрахунків в електронній комерції в різних країнах світу. Сучасним еволюційним кроком в сфері електронних розрахунків стає використання різноманітних криптовалют, а тому доцільним є використання іноземної практики електронних розрахунків через використання, як «традиційних» способів, так і криптовалют, що надасть можливість запозичення окремих підходів до цивільно-правового регулювання у сфері їх використання.

Значну частину дослідження займає поняття «електронні гроші», регулювання яких варто удосконалити виходячи із положень Директив ЄС.

Таким чином, у роботі досліджено поняття «NFT» – новий об'єкт для сфери електронної комерції, що з часом може стати способом збереження вартості або навіть засобом розрахунків (умовно).

Важливе питання, що потребує дослідження - це «мобільні гроші» (гроші операторів мобільного зв'язку). Потрібно здійснити правовий аналіз механізмів їх використання на території України та визначити, чи є вони окремим засобом розрахунку із законодавчої точки зору.

З'ясовано, що окремі фінансові інструменти також є альтернативним засобом розрахунків, що використовується в електронній комерції. Законодавче регулювання та механізми їх використання досліджене на прикладі роботи однієї із систем моментальних онлайн-розрахунків.

У сфері позитивно-правового регулювання електронної комерції на сьогодні залишається особливо актуальним нормативне закріплення особливостей укладання та виконання правочинів через мережу Інтернет,

визначення юридичної сили електронних договорів, порядок здійснення, оплати правочинів в електронній комерції в Україні, провадження розрахунків за допомогою криптовалюти, електронних грошей та фінансових активів.

У доповіді аспірантки наголошено на відсутності регулювання діяльності суб'єктів, які надають платіжні послуги в сфері електронної комерції. Тітовою Г.О. запропоновано розширити коло суб'єктів, які мають право надавати фінансові послуги на платіжному ринку, зокрема, шляхом імплементації норм відповідних Директив Європейського Союзу в національне законодавство України. Зокрема пропонується надати право емісії електронних грошей, ведення рахунків клієнтів, здійснення операцій з віртуальними активами небанківським фінансовим установам за умови отримання відповідних ліцензій або дозволів.

Відповідно до поставлених у роботі завдань було зроблено такі висновки, які виносяться на захист.

У дисертації проведено комплексне дослідження та аналіз правового регулювання розрахункових відносин в сфері електронної комерції, що дозволило визначити характерні особливості таких відносин, розробити пропозиції та рекомендації щодо удосконалення національного законодавства України з метою підвищення ефективності обігу розрахунків в онлайн середовищі.

У результаті зроблено такі основні висновки:

1. Категорію «електронна комерція» визначено як правовідносини у сфері цифрових онлайн-технологій, як пов'язані з укладанням електронних правочинів (комерційні відносини) та здійснюваними у їх межах електронними розрахунками, так і відносини пов'язані з інформаційними послугами, надання яких не оплачується їх одержувачами, обумовлені настанням позитивного соціального ефекту.

2. Аналіз правової природи електронного правочину як категорії цивільного права та сутності Інтернет-правовідносин дозволив запропонувати комплексне визначення електронного правочину, що здійснюється в сфері електронної комерції як дво- чи багатосторонній правочин, спрямований на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснений з використанням цифрових онлайн-технологій інформаційно-телекомунікаційних систем за умов дотримання диспозитивних вимог ідентифікації учасників, рівень якої відповідає волі сторін.

При цьому сучасні технічні можливості дозволяють здійснити необхідну для правовідносин ідентифікацію учасників електронних правочинів через використання біометричні технології, які мають доповнити способи підтвердження волевиявлення сторін в разі обов'язкової ідентифікації сторін відповідно до чинного законодавства України.

3. Правове регулювання використання електронного підпису сторонами електронного правочину вимагає удосконалення чинного

законодавства України у частині «підсилення» юридичної значущості електронного підпису, зокрема через надання йому статусу власноручного підпису особи. Це призведе до зникнення ризику визнання його недійсним третіми особами (не сторонами договору) та сприятиме подальшому розвитку електронної комерції в Україні.

4. Аналіз правової природи розрахунків у сфері електронної комерції дозволив нам запропонувати власне визначення цього поняття, як умовного виду розрахункових зобов'язань акцесорного характеру, з використанням готівкових, безготівкових коштів, електронних грошей, криптовалют, фінансових активів, відмінних від грошових коштів, а також квазівалютних систем, що здійснюються з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, та виникають внаслідок необхідності погашення грошового боргу за основним зобов'язанням в межах укладеного електронного правочину.

Ознаками розрахунків в сфері електронної комерції є електронна форма записів даних та застосування електронних засобів для фіксації і передачі цих даних за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем.

5. Доведено, що електронним розрахункам властиві багаточисельні підвиди, кожен із яких необхідно розглядати та відповідно регулювати з врахуванням його специфіки. Такими виступають традиційні та нетрадиційні електронні розрахунки. Традиційні електронні розрахунки передбачають обов'язкову участь банківських установ, а нетрадиційні є можливими без обов'язкової участі фінансових установ, в тому числі, банків. При здійсненні нетрадиційних електронних розрахунків між фізичними особами або в разі розрахунків між фізичною особою та суб'єктом господарювання, участь банківських установ не є обов'язковою. Залучення банків при операціях за участі юридичних осіб, що може мати місце, наприклад, через використання криптовалютної біржі як організації, яка забезпечує взаємозв'язок між суб'єктами криптовалютних операцій та здійснює обмін криптовалюти на електронні гроші, валютні цінності, цінні папери, грошові кошти тощо.

6. Деталізовано наукові позиції щодо місця та правової природи «електронних договорів», у зв'язку із чим вказується на їх цивільно-правову природу. Центральним питанням при цьому стає «юридична сила» цих договорів, особливо в контексті новітньої практики їх укладання в мережі Інтернет.

7. У сфері позитивно-правового регулювання електронної комерції на сьогодні залишається особливо актуальним нормативне закріплення особливостей укладання та виконання правочинів через мережу Інтернет, визначення юридичної сили електронних договорів, порядок здійснення, оплати правочинів в електронній комерції в Україні, провадження розрахунків за допомогою криптовалюти, електронних грошей та фінансових активів.

Запропоновано власне визначення поняття розрахунків у сфері електронної комерції як умовного виду розрахункових зобов'язань акцесорного характеру, з використанням готівкових, безготівкових коштів, електронних грошей, криптовалют, фінансових активів, відмінних від грошових коштів, а також квазівалютних систем, що здійснюються з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, та виникають внаслідок необхідності погашення грошового боргу за основним зобов'язанням в межах укладеного електронного правочину. Електронним розрахункам властиві багаточисельні підвиди, кожен з яких необхідно розглядати та відповідно регулювати з врахуванням його специфіки.

8. Доведено існуючий на сьогодні на рівні урядової фінансової політики та позиції НБ України системний підхід до регулювання використання більшості нетрадиційних електронних розрахунків, зокрема криптовалют. Але до прийняття низки законів гострим залишається питання налагодження ефективного механізму реалізації електронних розрахунків через використання нетрадиційних електронних розрахунків, що буде предметом наступних наших досліджень.

9. Компаративістський аналіз сучасної практики регулювання розрахунків в електронній комерції в різних країнах світу продемонстрував широкий спектр підходів до форм та умов здійснення таких розрахунків та способів нормативно-правового регулювання. Сучасним еволюційним кроком в сфері електронних розрахунків стає використання різноманітних криптовалют. Іноземна практика використання електронних розрахунків через використання, як «традиційних» способів, так і криптовалют формує значний масив даних для його аналізу та можливість запозичення окремих підходів до цивільно-правового регулювання у сфері їх використання.

10. Цивільно-правовим регулюванням розрахунків у сфері електронної комерції визначено цілеспрямований вплив норм цивільного права на суспільні відносини у сфері електронної комерції з метою забезпечення за допомогою цивільно-правових інструментів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

Водночас, під категорією «правовий інструмент» у сфері розрахунків у сфері електронної комерції запропоновано розуміти правову конструкцію регуляторно-впливаючого характеру, спрямовану на забезпечення завдань захисту прав і свобод (правових інтересів) фізичних і юридичних осіб у сфері електронної комерції.

11. В результаті проведеного аналізу класифікації та особливостей правового статусу суб'єктів, які мають право на обслуговування відповідних засобів електронних розрахунків обґрунтовано таке:

– коло таких суб'єктів має бути вичерпним та визначеним у національному законодавстві. При цьому за основу запропоновано брати перелік суб'єктів, окреслений у Директиві PSD2 ЄС;

– необхідною є докорінна зміна ситуації щодо здійснення процесу емісії електронних грошей (суб'єктами такої діяльності в Україні є виключно банки). У цьому випадку варто використовувати європейську

практику та положення Директиви PSD2 ЄС, яка окремо виділяє «інституції електронних грошей, їх філії, якщо такі філії знаходяться всередині ЄС, а їх головні офіси знаходяться за межами ЄС, якщо платіжні послуги, що надаються такими філіями, пов'язані з емісією електронних грошей»;

– на законодавчому рівні необхідно врегулювати питання зберігання коштів, які є забезпеченням емітованих електронних грошей або віртуальних активів, на кореспондентських рахунках в НБ України для уникнення ризику втрати такого забезпечення. Висуваючи певні вимоги до суб'єктів і ліцензуючи їх (що фактично є захистом споживачів і держави), держава має гарантувати збереження коштів їхніх користувачів, що є неможливим в умовах зберігання таких коштів у третіх осіб (банків);

– на національному рівні необхідним є врегулювання питання діяльності суб'єктів, які здійснюють операції з криптовалютами, з визначенням їх прав та обов'язків у сфері захисту персональних даних та електронних активів клієнтів.

12. Аналіз законопроектів, внесених до ВР України, а також практики законотворення зарубіжних країн стосовно операцій з криптовалютами, призвів до висновку, що існуючі законопроекти мають низку недоліків, а тому потребують доопрацювання з обов'язковим залученням до обговорення суб'єктів ринку.

Також потребує законодавчого визначення поняття «криптовалюти» в законодавстві, однак існує ризик його надмірного розширення (за рахунок включення субстанції, що фактично не є криптовалютами), або звуження (що не охопить той чи інший вид криптовалюти). У зв'язку з вищенаведеним пропонується індивідуальний підхід до регулювання кожного виду криптовалюти, що значно збільшить ефективність регулювання її обігу.

Доведено доцільність надання криптовалютам особливого статусу за аналогією з електронними грошима. Визнання існування і використання криптовалют на рівні закону надасть державі можливості щодо подальшого якісного правового регулювання діяльності з криптовалютами, в тому числі можливість визначення податкового режиму в діяльності з використанням криптовалют.

13. За результатами проведеного дослідження запропоновано зміни у національне цивільне законодавство щодо розрахункових відносин у сфері електронної комерції.

Мета дисертації полягає в тому, щоб на основі здобутків вітчизняної та зарубіжної юридичної науки, системи національного законодавства України, законодавства зарубіжних країн та ЄС, практики його застосування визначити основні правові засади правового регулювання здійснення розрахунків у сфері електронної комерції та вирішити комплекс теоретичних і практичних проблем, пов'язаних з такими відносинами, розробити конкретні пропозиції та рекомендації

щодо удосконалення вітчизняного правового регулювання відносин із здійснення розрахунків у сфері електронної комерції.

По закінченню доповіді присутніми було поставлено до аспірантки Тітової Г.О. такі питання:

Іванова Р.Ю., к. ю. н.: Ви пишете, що поняття «електронна комерція» не є тотожним поняттю «електронна торгівля». Як саме необхідно розмежовувати вказані поняття?

Відповідь: Дякую за запитання. Електронна комерція охоплює більш широке коло відносин, включаючи електронну торгівлю. Електронна комерція є комплексним, системним правовим поняттям, яке включає три групи правовідносин: правовідносини, пов'язані із вчиненням правочинів через мережі електрозв'язку у сфері господарювання; правовідносини, пов'язані із використанням електронних документів; правовідносини, пов'язані із використанням електронного підпису.

Таким чином, можна стверджувати, що електронна торгівля є сферою (частиною) електронної комерції, яка створює нові можливості та орієнтована на торгівлю з використанням новітніх інформаційних технологій.

Чорна Ж.Л., к. ю. н., доцент: чи у будь-яких правовідносинах сторони можуть укласти електронні правочини?

Відповідь: Дякую за запитання. ч.2 ст.1 Закону України «Про електронну комерцію» містить перелік випадків, у яких положення Закону України «Про електронну комерцію» не поширюється на правочини. До таких, зокрема, віднесено винятки, пов'язані з особливим суб'єктним складом, з особливим порядком вчинення або оформлення правочину, певним сферам правовідносин або окремим видам зобов'язань. До винятків, пов'язаних з особливим суб'єктним складом можна віднести такі як: відсутність реєстрації фізичної особи, як сторони правочину як підприємця; стороною правочину є орган державної влади або орган місцевого самоврядування при здійсненні державних закупівель; якщо особа не має права укласти договір майнового забезпечення через те, що такі дії виходять за межі її господарської діяльності чи незалежної професійної діяльності. До випадків вимог дотримання особливого порядку вчинення або оформлення правочину відносимо: правочин підлягає нотаріальному посвідченню або державній реєстрації відповідно до законодавства та законом встановлено спеціальний порядок переходу права власності. Не поширюється дія Закону України «Про електронну комерцію» також на правочини, які регулюють сімейні відносини (що виглядає досить спірним через відсутність нормативного визначення поняття сімейний правочин) та правочини які регулюють правовідносини грального бізнесу (парі, тоталізатори та лотереї).

При цьому також треба зазначити, що у зв'язку з особливостями вчинення електронного правочину (зокрема вибором сторонами саме такого способу його вчинення) доцільно було б віддати це питання на розсуд сторін. Так як вони обирають фактично ніким не регульовану «територію» – мережу Інтернет – вони самостійно мають усвідомлювати наслідки невизначеності тих чи інших критеріїв або умов при вченні ними правочину, з яких витікає складність подальшого доказування в разі судових тяжб.

Трач О.М., к. ю. н., доц.: що можна використовувати як доказ у суді в разі виникнення спору із правочину, укладеного в електронній формі?

Відповідь: Дякую за запитання. Відповідно до норм чинного законодавства - докази, подані в електронній формі та/або у формі паперових копій електронних повідомлень, вважаються письмовими доказами згідно зі статтею 64 ЦК України. Одночасно з цим законодавство визначає, що електронний підпис не може бути визнаний недійсним лише через те, що він має електронну форму або не ґрунтується на посиленому сертифікаті ключа (тобто являє собою простий, незашифрований набір електронних даних). Отже, сторони спору повинні надати суду всі наявні копії електронних документів, листування, підтвердження здійснення оплати/відвантаження товару за спірним електронним правочином.

Бондаренко-Зелінська Н. Л., к. ю. н., доцент: На вашу думку, чим суттєво відрізняються електронні розрахунки від класичних?

Відповідь: Дякую за запитання. По-перше, електронні розрахунки здійснюються за допомогою (з використанням) мережі Інтернет з використанням специфічного програмного забезпечення, необхідного для проведення інформації щодо відповідного платежу (наголосимо, що до такого програмного забезпечення не завжди можна віднести клієнт-банк або іншу банківську програма щодо обслуговування клієнта цього банку). По-друге, для здійснення електронних розрахунків може бути використано фіатні кошти (готівкові та безготівкові кошти), електронні гроші, інші фінансові активи, криптовалюти. По-третє, електронні розрахунки здійснюються віддалено, тобто відправник і отримувач не контактують фізично для проведення оплати, але можуть зустрітись для отримання товарів, робіт, послуг. Ця ознака одночасно є одною із найбільших зручностей, а тому і перевагою електронних розрахунків. По-четверте, мають на меті бути якомога більш наближеними до ментальних або дуже швидких. По-п'яте, у вказаних відносинах наявним є додатковий суб'єкт – провайдер, який забезпечує їхнє виконання.

Лозінська С.В., к. ю. н., доц.: Що ви розумієте під поняттям «криптовалюти»?

Відповідь: Дякую за запитання. Не існує однозначного правового визначення поняття криптовалют. Проте є певні ознаки, які однозначно відділяють криптовалюти від інших видів он-лайн розрахунків. По-перше, це безвідкличність транзакцій. По-друге – можливість перевірити валідність транзакції кожним учасником системи. По-третє, транзакції

здійснюються за визначеним алгоритмом, який неможливо змінити. По-четверте, системи криптовалют є децентралізованими. Тобто відсутній єдиний суб'єкт, який керує системою або імітує ті чи інші одиниці криптовалют. Однак ця ознака не є обов'язковою, оскільки є криптовалюти, імітовані визначеним суб'єктом, найчастіше є забезпеченими та завжди «прив'язані» до курсу фіатних коштів (найчастіше вони називаються стейблкоїнами – використовуються для проміжної фіксації інвестиційного портфелю на певний проміжок часу).

Нагнибіда В.І., к. ю. н., доцент: Ви пишете, що електронні гроші є швидким та зручним способом розрахунків в мережі Інтернет. Чи вбачаєте ви якісь недоліки у цьому виді розрахунків?

Відповідь: Дякую за запитання. Так, звичайно. Є ряд ризиків, які несуть як користувачі, так і емітенти електронних грошей. Основний вид ризику з точки зору власників електронних грошей - ризик неплатежів. Такий вид ризику властивий традиційним банкам і іншим інститутам, які приймають вклади від економічних агентів. До того ж власники електронних грошей, на відміну від вкладників комерційних банків, найчастіше володіють меншим обсягом інформації про фінансовий стан емітента зобов'язань. Це пов'язано як з відсутністю належного правового регулювання діяльності емітентів електронних грошей (багато з них не мають статус банку і, отже, не підпадають під контроль центрального банку), так і з тим, що вони можуть бути розташовані на території іншої держави або зовсім не мати географічної прив'язки, як деякі банки в мережі Інтернет.

Також ризик неплатежу в реаліях України може бути пов'язаний із визнанням неплатоспроможним банку, який або є емітентом електронних грошей (оскільки вони не є вкладками фізичних осіб в розумінні Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»), або у якому відкритий рахунок для зберігання коштів, що є забезпеченням електронних грошей, випущених іншим ніж банк емітентом. В другому випадку ризик несе не тільки користувач електронних грошей, а й емітент. Емітент фактично відповідає перед користувачами матеріально та репутаційно, при цьому фінансова стабільність банку, у якому зберігаються кошти, що є забезпечення емітованих електронних грошей, від нього ніяк не залежать. В цьому випадку емітенту-не банку потрібно страхувати ці кошти або користуватись банківською гарантією іншого банку, що тягне за собою значні додаткові витрати та ставить його в нерівні конкурентні умови із емітентом-банком.

Інший тип ризику - ризик втрати конфіденційної інформації. Електронні гроші за своїми властивостями схожі з традиційною паперовою валютою. Одною з основних якостей паперових грошей є конфіденційність угоди. Маючи на руках банкноту, неможливо дізнатися, який шлях вона пройшла, перш ніж потрапила до останнього власника. Багато власників електронних грошей побажали б зберегти цю властивість і в новому платіжному інструменті. Однак деякі існуючі форми електронних грошей

припускають наявність контролю над здійсненням угод з боку емітента. Отже, власники електронних грошей піддаються ризику того, що конфіденційна інформація про них і їх угодах вийде за межі відносин і дістанеться третім особам, наприклад, конкурентам.

Таким чином, можна визначити наступні бар'єри, що перешкоджають вільному обігу електронних грошей: обмеженість доступу потенційного користувача до системи електронних грошей внаслідок недостатньої інформаційної підготовки населення; неможливість вільної конвертації електронних грошей внаслідок відсутності інституційної контрактації між учасниками електронного грошового ринку; дефіцит довіри споживачів до нового продукту, ризик втрати наявних у користувача електронних грошей, а також існування явища «тінізації економіки» та корупційні чинники.

ВИСТУПИЛИ:

завідувач кафедри міжнародного та європейського права, кандидат юридичних наук, доцент Черняк Олена Юріївна, як науковий керівник, зробила коротку характеристику дисертації та особи здобувача.

Аспірантом Тітовою Ганною Олексіївною повністю виконано індивідуальний план навчальної роботи, що відповідає навчальному плану Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова підготовки фахівців освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право галузі знань 08 Право аспірантури. Вона відвідувала лекції та семінарські заняття, які проводили науково-педагогічні працівники університету.

Тітова Г.О. своєчасно та повністю виконувала всі розділи індивідуального плану наукової роботи, що підтверджується висновками кафедри цивільного права та процесу на підставі звітів аспіранта та атестаційних листів наукового керівника.

Проведене дослідження відповідає вимогам актуальності, оригінальності підходу дослідження, а отримані результати характеризуються ознаками наукової новизни. Попри наявність низки дисертаційних робіт щодо розрахунків в сфері електронної комерції, комплексного дослідження та повноцінного впровадження у законодавство України регулювання цих відносин не було здійснено.

Враховуючи комплексність та системність дослідження, при розкритті обраної теми використовувалися методи спостереження, теоретичного і практичного моделювання, формально-логічного узагальнення правових явищ.

Дисертаційне дослідження характеризується вдалою структурою, що дозволило зупинитись не лише на вивченні проблеми в цілому, але й на окремих її аспектах та виявити взаємозв'язки між ними. Питання аналізуються послідовно, показана їх взаємообумовленість.

Про обґрунтованість положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження «Розрахункові відносини в сфері електронної

комерції», зокрема, свідчить опрацювання значного масиву наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів, що супроводжувалось їх критичним аналізом і аргументацією власних позицій.

При цьому аспірант оперує як роботами науковців радянського періоду, так і найновішими вітчизняними та зарубіжними публікаціями, що присвячені дослідженню окремих аспектів цієї проблематики. На особливу увагу заслуговує проведений дисертантом глибокий та послідовний аналіз законодавства зарубіжних країн щодо закріплення правового статусу віртуальних валют.

Дисертант критично оцінює положення окремих наукових робіт, а також, дотримуючись етики наукових дискусій, вступає у полеміку щодо думок, які видаються з тих чи інших причин неприйнятними. Наукові результати дисертаційної роботи отримані особисто. Для аргументації окремих положень та як підґрунтя наукової дискусії використано положення праць інших науковців, на які зроблено відповідні посилання.

Під час виконання дисертаційного дослідження аспірант дотримувався основних засад академічної доброчесності, які закріплено у п. 2.3.3 Кодексу академічної доброчесності Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова.

Характеризуючи аспіранта особисто слід відзначити, що Ганна Олексіївна у процесі підготовки дисертації проявила себе інтелектуальним та сумлінним науковцем, який спроможний з використанням різноманітного методологічного інструментарію виконувати складні дослідження на високому науковому рівні. Враховуючи наведене, науковий керівник стверджує, що висновки здобувачем у дисертації можна визнати такими, що мають характер наукової новизни, а результати дисертації мають теоретичне та практичне значення у рівні пізнання і розвитку проблем, які досліджуються.

Дисертація є самостійною, завершеною науковою роботою, містить власне розуміння автора щодо доцільності вдосконалення цивільного законодавства та відповідні пропозиції. В цілому, висновки проведеного дослідження характеризуються науковою новизною. Кількість і якість висновків дисертанта свідчать про науковий характер дослідження, що відповідає науковому ступеню доктора філософії зі спеціальності 081 Право, галузі знань 081 Право.

Враховуючи наведене, можна стверджувати, що висновки, сформульовані Тітовою Г.О. у дисертації можна визнати такими, що мають характер наукової новизни і роблять значний внесок у рівень пізнання і розвитку проблем, які досліджуються.

Тому, вважаючи на викладене слід зробити висновок, що представлене наукове дослідження Тітової Г.О. на тему «Розрахункові відносини в сфері електронної комерції» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) та Порядку проведення експерименту з присудження ступеня

доктора філософії, а тому рекомендується до захисту та надання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Після цього слово було надано рецензентам дисертаційного дослідження.

Доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України Омельчук О.М. відзначив високий та глибокий науковий рівень дисертаційного дослідження, який відповідає рівню, змісту, науковим результатам та вимогам, що висунуті для дисертаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії.

Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації мають достатній ступінь обґрунтованості, оскільки базуються на теоретичних працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених – представників, насамперед, науки цивільного права. Зокрема, теоретичною основою дисертаційного дослідження є наукові праці українських і зарубіжних учених із загальнотеоретичної юриспруденції, цивільного права, міжнародного приватного права, інших галузей права.

У дисертації чітко сформульована мета. Об'єкт та предмет дослідження визначені відповідно до встановлених вимог та дозволяють всебічно проаналізувати поставлену проблему, не виходячи за межі наукової спеціальності. Дисертація Ганни Тітової написана грамотно, сприймається легко та з інтересом.

Основні положення та висновки дисертації знайшли своє відображення у 5 публікаціях, а саме: три у наукових виданнях України, визначених фаховими з юридичних наук; одна – у науковому періодичному виданні іншої держави (Республіка Молдова) одна – в періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або ЄС з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувачки (*Visegrad journal on human rights*, Словаччина); а також у п'яти збірниках тез матеріалів науково-практичних конференцій.

При цьому, як і будь-яке оригінальне дослідження, воно має окремі дискусійні положення.

1. Потребує додаткового обґрунтування позиція авторки про необхідність розширення розуміння грошей (грошових коштів) в межах ЦК України визначенням можливості обігу цифрових платіжних засобів (електронних коштів, криптовалют та інших цифрових (віртуальних) активів), зважаючи на те, що в тексті дисертації вказано не тільки їх спільні ознаки, але й відмінні. У зв'язку із чим важливо зрозуміти співвідношення вказаних об'єктів як загального та спеціального або ж цілого і часткового.

2. Потребує більш поглибленого вивчення питання, що стосується відносин права власності на цифрові платіжні засоби, в тому числі, що

стосується підстав. Виникнення та припинення таких відносин, зважаючи на специфічний «безтілесний» об'єкт.

3. Залишилась нечіткою позиція авторки, що стосується можливості визначення вичерпного переліку цифрових платіжних засобів, які запропоновано прирівняти до грошових коштів. Авторкою зазначається поняття «інших цифрових (віртуальних) активів, що, на думку рецензента, може. Призвести до зловживань і підміни понять в контексті поширення обігу таких віртуальних активів і тінізації економіки у зв'язку із цим.

Слід зазначити, що викладені зауваження переважно мають дискусійний характер і тому суттєво не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи. Вони викликані інтересом до цього дослідження, новизною та актуальністю питань, що розкриваються автором.

Висновок щодо рецензованого дослідження. Дисертаційна робота Тітової Г.О. на тему «Розрахункові відносини в сфері електронної комерції» є послідовною, завершеною науковою працею, що має цілісний характер із цікавим насиченим змістом. Дисертація містить науково-обґрунтовані висновки, результати необхідних наукових узагальнень предмета, що досліджується, практичні рекомендації, які в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має суттєве значення для науки цивільного права у галузі знань 08 Право спеціальності 081 Право.

Робота має теоретичне та практичне значення та може бути рекомендована до розгляду в спеціалізованій вченій раді відповідного профілю з метою здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Кандидат юридичних наук, доцент, Бондаренко-Зелінська Н.Л. зауважила, що у роботі Тітової Г.О. дотриманий баланс розкриття усіх наукових поглядів в межах обраного напрямку. Рецензент наголосила, що дисертація базується на джерельній базі, до якої включені наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, а також нормативно-правові акти що стосуються захисту прав власності юридичних осіб не лише в межах України, а й закордоном.

Окрім іншого, Н.Л.Бондаренко-Зелінська відзначила високий науковий рівень дисертаційного дослідження. Робота Тітової Г.О. характеризується оптимальною, продуманою дослідницькою стратегією та логікою розв'язання проблем, що підлягають науковому аналізу. Дисертант показала глибокі теоретичні та практичні знання досліджуваної тематики, вміння самостійно узагальнювати і аналізувати нормативні акти, загальну та спеціальну літературу, судову практику, робити науково обґрунтовані висновки, формулювати визначення правових понять і пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується науковими доказами, структурою роботи й обраною здобувачем методикою

дослідження. Висновки й пропозиції роботи отримано із застосуванням традиційних й апробованих цивільно-правовою наукою методів (серед яких спеціальні та загальнонаукові методи дослідження). Структура роботи є логічною. Дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів.

Дисертанткою сформульовано об'єкт дослідження, а також його предмет. Мета дослідження визначена відповідно до його об'єкта та предмета, а саме комплексне наукове дослідження цивільно-правового регулювання здійснення розрахунків у сфері електронної комерції та вирішення комплексу теоретичних і практичних проблем, пов'язаних з такими відносинами, розроблення конкретних пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення вітчизняного правового регулювання відносин із здійснення розрахунків у сфері електронної комерції. Зроблені по тексту дисертації посилання свідчать, що дослідження базується на працях науковців з зазначеної тематики, здобувачем детально проаналізовано нормативно-правові акти. Положення, висновки та пропозиції, що виносяться здобувачем на захист, додатково висвітлюють відомі в науці положення та сприяють продовженню і поглибленню досліджень цивільних правовідносин щодо регулювання віртуальних активів.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації обумовлюється тим, що дисертація Тітової Г.О. є одним з перших в Україні комплексних наукових досліджень цивільних правовідносин щодо розрахункових відносин в сфері електронної комерції. Низка теоретичних положень, висновків і рекомендацій дисертантки мають наукову новизну і практичну значимість і є достатніми для роботи такого рівня.

На думку Н.Л. Бондаренко-Зелінської, аргументованою є узагальнення ознак, притаманних електронним розрахункам. Такими ознаками авторка визначає використання специфічного програмного забезпечення, необхідного для проведення інформації щодо відповідного платежу, можливість використання фіатних коштів, електронних грошей, інших фінансових активів, криптовалюти, віддалене здійснення, а також додаткові – ментальність та безвідкличність.

Особливо цінним, на думку рецензента, є висновок здобувачки у роботі щодо понять «електронна торгівля» та «електронна комерція», які не є фактично тотожними.

Рецензент відзначила науковий внесок здобувача щодо детального дослідження поняття «мобільні гроші» як інструмента розрахунків. Залежно від юридичної моделі їх «випуску» - мобільні гроші є електронними грошима або як способом повернення «надлишкових» коштів на рахунках користувачів мобільним зв'язком, тобто мобільні гроші фактично не є самостійним засобом розрахунків з юридичної точки зору.

Позитивно оцінюючи дисертацію Г.О.Тітової, рецензент звернула увагу й на те, що у дисертаційному дослідженні мають місце суперечливі положення, які потребують пояснень. Зокрема, авторкою запропоновано доктринальне визначення категорії «*розрахунки у сфері електронної комерції*», як умовного виду розрахункових зобов'язань акцесорного характеру з використанням готівкових, безготівкових коштів, електронних грошей, криптовалют, фінансових активів, відмінних від грошових коштів, а також квазівалютних систем, що здійснюються з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, та виникають внаслідок необхідності погашення грошового боргу за основним зобов'язанням в межах укладеного електронного правочину. Зазначена позиція потребує додаткового пояснення, як таке визначення узгоджується з ч. 1 Ст. 192. ЦК України, яка зазначає, що «Законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України, є грошова одиниця України – гривня».

Також авторка вказує, що у сфері позитивно-правового регулювання електронної комерції на сьогодні залишається особливо актуальним нормативне закріплення особливостей укладання та виконання правочинів через мережу Інтернет, визначення юридичної сили електронних договорів, порядок здійснення, оплати правочинів в електронній комерції в Україні, провадження розрахунків за допомогою криптовалюти, електронних грошей та фінансових активів.

У зв'язку із викладеним потребує уточнення позиція авторки щодо можливості укладення вказаних правочинів за допомогою розподіленої бази Блокчейн чи на. Думку дисертантки існують інші способи підтвердження транзакцій?

Разом з цим, наявність окремих недоліків та дискусійних положень дисертації суттєво не зменшують її наукову значущість, не знижують позитивну оцінку роботи та її цінність.

Висновок щодо рецензованого дослідження. Дисертація є завершеною науковою працею, та може бути рекомендована до розгляду в разовій спеціалізованій вченій раді відповідного профілю з метою здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

Доктор юридичних наук, доцент Костяшкін І.О. Він зауважив, що дисертація Тітової Ганни присвячена актуальній темі – розрахунки в сфері електронної комерції.

Актуальні проблеми дисертаційного дослідження визначили характер та перелік поставлених дисертантом мети та задач. Авторці вдалося досягти поставленої мети та вирішити задачі. Ознайомлення зі змістом дисертації Ганни Тітової дає підстави для таких висновків.

Дисертант виявив належний рівень знань фахової літератури, нормативно-правового матеріалу, правозастосовної практики, підняв низку дискусійних проблем, що підлягають осмисленню і відповідному їх рішенню.

Дисертантом застосовано різноманітні методи наукового аналізу досліджуваних проблем, проаналізовано наукову та навчальну літературу, енциклопедичні видання, зроблена критична оцінка положень чинного цивільного законодавства та його реалізація в судовій практиці.

На думку професора, правильним та своєчасним є класифікація форм електронних розрахунків у сфері електронної комерції, проведених за допомогою електронних платіжних систем в мережі Інтернет, а також представлені покрокові моделі здійснення платежів за допомогою визначених форм розрахунків.

На його думку, заслуговує на увагу пропозиція щодо закріплення положення про можливість відкриття емітентам електронних грошей – не банкам кореспондентських рахунків в НБУ, оскільки емітент несе матеріальний та репутаційний ризик. Емітент фактично відповідає перед користувачами, але при цьому фінансова стабільність банку, у якому зберігаються кошти, що є забезпечення емітованих електронних грошей, від нього ніяк не залежать. В цьому випадку емітенту-не банку потрібно страхувати ці кошти або користуватись банківською гарантією іншого банку, що тягне за собою значні додаткові витрати та ставить його в нерівні конкурентні умови із емітентом-банком.

Разом з тим Костяшкін І.О. вважає, що окремі проблеми теми не знайшли відповідного рішення і обґрунтування у роботі, зокрема в п.7 новизни авторка вказує, що на необхідність «підсилення» юридичної значущості електронного підпису, зокрема через надання йому статусу власноручного підпису особи з мотивацією, що це призведе до зникнення ризику визнання його недійсним третіми особами (не сторонами договору) та сприятиме подальшому розвитку електронної комерції в Україні. У зв'язку із чим потребує уточнення позиція щодо можливості використовувати електронних підпис для договорів, яким в Україні передбачено обов'язкову нотаріальну форму правочину?

Проте, вказаний недолік не знижує наукове значення і практичну цінність зазначеного дослідження. Робота завершується самостійними і аргументованими висновками, які логічно пов'язані із викладеним основним матеріалом. Тому, вважаючи на викладене зроблено висновок, що представлене наукове дослідження Тітової Ганни Олексіївни на тему «Розрахункові відносини в сфері електронної комерції» відповідає спеціальності 081 Право та може бути рекомендоване до захисту.

Доктор юридичних наук, професор Гринько С.Д. зазначила, що юридична наука приділяла і приділяє велику увагу питанням виконання електронних правочинів та розрахунків за ними. Насамперед, це зумовлено тим, що з'являються нові точки зору щодо визначення його правової

природи, елементів, а також особливостей цивільно-правового захисту різними суб'єктами та інших аспектів.

Розвиток сучасних телекомунікаційних, комп'ютерних технологій призвів до розвитку нових суспільних відносин. Розвиток інформаційного суспільства сам по собі не може відбуватися лише через те, що більшістю розвинених країн було задекларовано про становлення таких суспільних відносин. Йде природний цикл формування відносин, які є класичними для становлення будь-якої форми суспільних відносин. Яскравим прикладом формування віртуальної економіки є виникнення електронних грошей. При цьому в реаліях національної правової системи є необхідним здійснити інституалізацію розрахунків у сфері електронної комерції. В дисертаційній роботі влучно визначено, що інституціоналізація - це заміна спонтанної та експериментальної поведінки на передбачуване, яке очікується, регулюється, моделюється.

Інституційні зміни у сфері грошових відносин є складним процесом. Змінам піддаються всі інститути, при цьому швидкість подібних змін різна. Формальні правила можна змінити швидко в результаті прийняття юридичних рішень. На відміну від них неформальні правила менше схильні до зовнішнього впливу, вони змінюються поступово. При інституційних змінах, що носять еволюційний характер, трансформація неформальних правил обумовлює зміну формальних інститутів.

Разом з тим, зазначила Гринько С.Д., дисертація не позбавлена певних недоліків. Так, в результаті проведеного дослідження авторкою визначено поняття категорії «електронна комерція», яку пропонується поширити на правовідносини, що виникають не тільки в результаті укладання електронних (комерційних) правочинів, а і на відносини, пов'язані з інформаційними послугами, надання яких не оплачується їх одержувачами, обумовлені настанням позитивного соціального ефекту. У зв'язку із чим виникає логічне запитання – якщо «електронна комерція» поширюється на відносини, пов'язані з інформаційними послугами, надання яких не оплачується їх одержувачами, то в чому ж тоді полягає оплатність таких правовідносин і, відповідно, в чому закладена комерційна складова?

Також авторкою запропоновано надати право емісії електронних грошей, ведення рахунків клієнтів, здійснення операцій з віртуальними активами небанківським фінансовим установам за умови отримання відповідних ліцензій або дозволів, у зв'язку із чим виникає питання щодо ймовірності, що таке розширення повноважень призведе до створення фіктивних нічим незабезпечених віртуальних активів.

Однак, незважаючи на вказані зауваження, д.ю.н. зазначила, що дисертаційна робота Тітової Ганни Олексіївни на тему «Розрахункові відносини в сфері електронної комерції» відповідає галузі знань 08 Право спеціальності 081 Право та вимогам підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії.

Кандидат юридичних наук, доцент Нагнибіда В.І. зазначив, що дисертація Ганни Тітової характеризується оптимальною, продуманою дослідницькою стратегією та логікою розв'язання проблем, що підлягають науковому аналізу. Висновки дисертації зроблено із застосуванням низки загальнонаукових та галузевих методів і прийомів, використання яких зумовлене її метою, задачами, предметом і об'єктом дослідження.

Структура дисертаційної роботи є продуманою і цілком логічною щодо предмету дослідження і поставленої мети. Для авторської концепції суттєве значення має кожен із розділів, оскільки такий виклад обґрунтовує висновки щодо цивільних правовідносин щодо он-лайн розрахунків.

Зокрема слід підтримати позицію автора у висновку про те, що в разі імплементації на законодавчому рівні Директиви PSD2 на платіжному ринку з'явиться цілий ряд нових послуг. В один «клік» з мобільного пристрою можна буде зробити два невеликих платежі. Обрана користувачем процесингова компанія, отримавши доступ до банківської інформації клієнта, зможе запропонувати модель оптимального планування його витрат, або підібрати іпотеку з більш низькою процентною ставкою і навіть оформити її. Зрозуміло, що більш повна банківська інформація про клієнта може допомогти і при оформленні небанківського кредиту.

Дисертантка також правильно звертає увагу до зарубіжного досвіду правового регулювання у досліджуваній сфері, що дало змогу автору не тільки проаналізувати національне цивільне законодавство в порівняльному контексті, але й розробити пропозиції до його удосконалення, особливо щодо регулювання віртуальних активів.

На думку Володимира Івановича, при дослідженні класифікації електронних розрахунків, авторка виокремила в наукові. Новизні лише традиційні та нетрадиційні розрахунку, без пояснення, чому інші класифікації, які на сьогодні відомі цивілістичній науці у досліджуваній сфері, були відкинуті авторкою.

Доцентом було наголошено, що дисертація Ганни Тітової є самостійною працею, має творчий характер, є завершеним науковим дослідженням, що за своєю актуальністю, новизною постановки та вирішення поставлених наукових проблем, теоретичним рівнем та практичною значимістю, достовірністю та обґрунтованістю одержаних результатів повністю відповідає вимогам підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії спеціальності 081 «Право».

Кандидат юридичних наук, доцент Лозінська С.В. відзначила актуальність теми дисертаційного дослідження, вдалу структуру дисертації, що дозволило дисертантці у достатній мірі виконати поставлені задачі. На її думку, на увагу заслуговує особливості підходу здобувача щодо розкриття об'єкту дослідження.

Дисертантом дотримано високий науковий рівень проведення дослідження, що дозволило зробити необхідні для роботи висновки.

Містить робота й ряд пропозицій практичного спрямування стосовно удосконалення чинного законодавства, які у цілому можуть бути підтримані на шляху їх впровадження в нормопроектувальній діяльності.

Лозінська С.В. відзначила важливість дослідження юридичної сили електронного підпису та щодо «підсилення» його юридичної значущості через законодавче надання йому статусу власноручного підпису.

Вона вказала на те, що здобувачка вдало запропонувала проект змін до статті 1087 та 1088 ЦК України щодо врегулювання використання цифрових платіжних засобів.

Доцент Лозінська С.В. підтримала виступаючих у тому, що дисертація Ганни Олексіївни є самостійним, завершеним науковим дослідженням, що повністю відповідає вимогам підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії спеціальності 081 Право.

Головуюча на засіданні - заступник завідувача кафедри цивільного права та процесу, канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного права та процесу Якимчук С.О. зазначила у підсумку, що дисертація Тітової Г.О. відповідає вимогам, які ставляться до дисертацій, в тому числі вимогам, передбаченим пунктами 10, 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167 та може бути рекомендована до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 Право спеціальності 081 Право у разовій спеціалізованій вченій раді.

За результатами обговорення дисертаційної роботи Тітової Ганни Олексіївни на тему «Розрахункові відносини в сфері електронної комерції» присутні вирішили запропонувати

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження **Тітової Ганни Олексіївни** на тему **«Розрахункові відносини в сфері електронної комерції»**, поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право у галузі знань 08 Право

Актуальність теми дослідження. Формування інформаційного суспільства в Україні потребує підвищення ефективності та конкурентоспроможності всіх сфер господарської діяльності за рахунок прискорення процесів їх інформатизації. Сучасний етап інформаційної революції ставить за мету не тільки впровадження новітніх технологій взаємодії між суб'єктами соціально-економічних відносин, а й розробку єдиних рішень з організації економічних механізмів реалізації глобальних інформаційних бізнес-структур, які стали широко відомими під назвою «цифрова економіка».

У сучасній філософській, правовій та економічній літературі вирішальним фактором суспільного прогресу та розвитку сучасної цивілізації стає виробництво, розподіл і споживання інформації у всіх основних сферах життєдіяльності суспільства. У ХХ сторіччі з винайденням комп'ютера розпочалися процеси проникнення в усі сфери діяльності людини, в тому числі у приватно-правові відносини опосередковані договорами, інформаційно-комп'ютерних технологій та телекомунікаційних мереж.

Розвиток світової економіки, процеси глобалізації торговельних відносин, фактичний поділ секторів економіки за територіальним принципом призводять до розробки й масштабного впровадження договорів оферти, де оптимізація прискорює транскордонну торгівлю дистанційними способами передачі інформації. Однак правова основа регламентації таких і подібних відносин, опосередкованих різними електронними способами, очевидно потребує модернізації. Безперечно, інформаційно-комунікаційне середовище, і, перш за все, сама мережа Інтернет, має певну технічну специфіку, і, отже, підлягає спеціальному правовому регулюванню. Регулювання мережі Інтернет в силу різноманіття торговельних відносин ускладнюється проблематикою колізії різних правових систем, яка в контексті оперативних властивостей електронних комунікацій набуває особливої гостроти. У зв'язку із чим виникає необхідність вдосконалення договірних, а також розрахунково-платіжних відносин в сфері електронної комерції, пов'язаних з правовими порядками різних держав.

Активний процес поширення електронних розрахунків у сфері цивільно-правових та господарських відносин сприяє розвитку національної економіки та формуванню нової якості розрахункових зобов'язань.

Криза, викликана пандемією COVID-19 та карантинними заходами, пов'язаними з поширенням захворювання, лише підштовхнула весь світ прискорити перехід до «цифровізації» розрахункових відносин. Бурхливе запровадження інноваційних рішень в сферу електронних платежів, а так само поява нових видів послуг і великої різноманітності електронних, в тому числі мобільних пристроїв та додатків, призначених для цього - все це прискорює процес активного впровадження електронних розрахунків.

При цьому, безпека і надійність платіжних сервісів є найважливішими умовами ефективного функціонування як самого ринку, так і забезпечення протидії тероризму, торгівлею наркотичними речовинами та зброєю. Сучасні користувачі платіжних послуг повинні бути належним чином захищені і від ризиків розголошення власних персональних даних та розкриття фінансової інформації.

На сьогодні чинне національне законодавство не в повному обсязі забезпечує вказані вище потреби та виклики в сфері унормування розрахункових відносин, опосередкованих електронною комерцією.

В ЄС ще у 2000 році було прийнято Директиву 2000/31/ЄС про електронну комерцію, якою визначаються лише загальні засади регулювання електронної комерції на внутрішньому ринку з постійною відсилкою до національного законодавства держав-членів ЄС. Також із 16 вересня 2009 року в ЄС діє Директива 2009/110/ЄС щодо започаткування та здійснення діяльності установами-емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними. Вказаний нормативно-правовий акт має велике значення при дослідженні розрахунків в електронній комерції, оскільки оплата он-лайн під час вчинення правочинів в електронній комерції є невід'ємною частиною електронних угод. Ця Директива також допускає факт встановлення національним законодавством інших умов, ніж визначено Директивою. Разом із тим, аналіз національної правової систему в означеній сфері дає підстави зробити висновок про наявність істотних, системних прогалин в правовому регулюванні розрахункових правовідносин в електронній комерції та певну концептуальну невідповідність європейського та українського підходів у правовому регулюванні окремих питань вчинення електронних правочинів та оплати на їх виконання.

Вказане підкреслює та активізує об'єктивну необхідність вивчення правового регулювання розрахункових відносин в сфері електронної комерції, що опосередковуються всесвітньою інформаційною системою Інтернет. Зокрема, важливим питанням, що потребує ґрунтовного дослідження, є інноваційні способи розрахунків за правочинами в сфері електронної комерції. Особливо доцільним також вбачається компаративістське дослідження законодавства країн-членів ЄС та вітчизняного законодавства в сфері електронної комерції та сучасних способів розрахунків через призму вивчення шляхів можливої його імплементації в чинне законодавство України з метою наближення українського законодавства до законодавства ЄС.

Регулювання електронної комерції, та важливих її складових – електронного договору, електронного підпису, електронних розрахунків є предметом наукових розвідок таких вітчизняних вчених: Ю. К. Базанов, О. А. Баранов, А.М. Береза, Н. Є. Блажівська, Н. Л. Бондаренко-Зелінська, В. М. Брижко, Т.В. Волинець, С. Д. Гринько, В.М. Желіховський, Д. А. Ківелюк, І. А. Козак, О. В. Кохановська, І. С. Лукасевич-Крутник, М.В. Макарова, О. А. Махаєва, Н. С. Меджибовська, К. Г. Некіт, А. М. Новицька, Л.А. Пономаренко, М. О. Стефанчук, Р. О. Стефанчук, В.О. Філатов, О. О. Хавронюк, А.М. Чучковська, К. С. Шахбазян, О. Ю. Черняк, Ф.А. Шевченко, О. М. Юдін та інші.

Разом із тим варто констатувати, що на сьогодні питання комплексного дослідження розрахункових відносин в сфері електронної комерції залишається дослідженням фрагментарно, а, враховуючи актуальність такого дослідження посилену реаліями сучасного товарообороту, існує очевидна необхідність ґрунтовного наукового аналізу вказаних відносин, а також розроблення пропозицій та рекомендацій з

питань удосконалення національного цивільного законодавства щодо розрахункових відносин в сфері електронної комерції.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до планів науково–дослідної роботи кафедри міжнародного та європейського права на 2015-2020 роки «Правове забезпечення розбудови сталої демократії в контексті взаємодії національного, європейського та міжнародних правопорядків», кафедри цивільного права та процесу на 2013–2017 роки «Удосконалення механізму правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» та на 2017–2023 роки «Актуальні питання правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» (державний реєстраційний номер 0117U000105), що є складовою наукової теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2013–2016 роки (державний реєстраційний номер 0108U008927) та на 2017–2026 роки (державний реєстраційний номер 0117U000103).

Тема дисертації затверджена 30 січня 2017 року (протокол № 10) вченою радою Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова.

Мета і завдання дослідження.

Мета дисертації полягає в тому, щоб на основі здобутків вітчизняної та зарубіжної юридичної науки, системи національного законодавства України, законодавства зарубіжних країн та ЄС, практики його застосування визначити основні правові засади правового регулювання здійснення розрахунків у сфері електронної комерції та вирішити комплекс теоретичних і практичних проблем, пов'язаних з такими відносинами, розробити конкретні пропозиції та рекомендації щодо удосконалення вітчизняного правового регулювання відносин із здійснення розрахунків у сфері електронної комерції.

Для досягнення вказаної мети дисертаційного дослідження постає необхідність розв'язання таких задач:

- визначити поняття, правову природу правочину, що здійснюється в електронній комерції;
- охарактеризувати поняття, ознаки та види розрахунків у сфері електронної комерції;
- проаналізувати вітчизняне та міжнародне законодавство, що регулює відносини, які виникають під час вчинення правочинів в сфері електронної комерції;
- виявити особливості укладання та виконання правочинів через мережу Інтернет;
- охарактеризувати специфіку оплати правочинів в електронній комерції в Україні;

- обґрунтувати еволюцію правового регулювання здійснення розрахунків в сфері електронній комерції в зарубіжних країнах;
- визначити правову природу сучасних способів розрахунків в сфері електронної комерції;
- окреслити коло суб'єктів, що мають право на обслуговування відповідних засобів розрахунків;
- визначити шляхи удосконалення законодавства України в сфері регулювання сучасних засобів розрахунків.

Об'єктом дослідження є цивільні правовідносини, що опосередковують здійснення розрахунків в сфері електронної комерції.

Предметом дослідження є розрахункові відносини в сфері електронної комерції.

Методи дослідження. З урахуванням комплексного характеру досліджуваної проблематики розрахункових відносин в сфері електронної комерції для виконання поставлених завдань у роботі були використані такі спеціальні та загальнонаукові методи дослідження: спостереження, теоретичного і практичного моделювання, формально-логічного узагальнення правових явищ. Необхідно відзначити важливість використання таких традиційних методів: діалектичний метод пізнання суспільних, у тому числі правових, явищ використовувався для виявлення закономірностей правового регулювання розрахункових відносин в сфері електронної комерції в національній та зарубіжних правових системах (підрозділи 1.3, 2.3, 3.3); за допомогою формально-логічного методу розкрито розуміння розрахункових відносин в сфері електронної комерції, правову природу правочинів, що здійснюються у досліджуваній сфері, а також сучасних способів розрахунків (підрозділи 1.1, 1.2, 3.1); системно-структурний метод було використано під час визначення суб'єктного складу досліджуваних відносин (підрозділ 3.2); порівняльно-правовий метод застосовувався під час аналізу міжнародно-правового та національного законодавства, що регулює відносини які виникають в сфері електронної комерції, еволюції правового регулювання здійснення розрахунків в сфері електронній комерції в зарубіжних країнах, перспектив наближення національної правової системи в сфері регулювання сучасних засобів розрахунків до міжнародних та регіональних правопорядків (підрозділи 1.3, 2.3, 3.3). Логіко-правовий метод дозволив виявити прогалини та недоліки чинному національному цивільному законодавства України та запропонувати механізми їх усунення (розділи 1-3).

Дисертаційне дослідження, а також використані у ньому наукові методи пізнання ґрунтуються на діалектичному сприйнятті правової дійсності. Достовірність результатів дослідження забезпечується методологічним плюралізмом. Зроблені висновки і пропозиції ґрунтуються на вимогах формальної логіки з урахуванням визначеності, несуперечності, послідовності та обґрунтованості у рамках понятійного апарату юридичної науки.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є першим комплексним вітчизняним дослідженням правових відносин із здійснення розрахунків, які виникають в результаті виконання правочинів в сфері електронної комерції, спрямованим на удосконалення національної правової системи у означуваній сфері. Конкретними результатами наукового дослідження, що містять наукову новизну, слід визнати такі:

вперше:

1) запропоновано доктринальне визначення категорії *«розрахунки у сфері електронної комерції»*, як умовного виду розрахункових зобов'язань акцесорного характеру з використанням готівкових, безготівкових коштів, електронних грошей, криптовалют, фінансових активів, відмінних від грошових коштів, а також квазівалютних систем, що здійснюються з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, та виникають внаслідок необхідності погашення грошового боргу за основним зобов'язанням в межах укладеного електронного правочину;

2) обґрунтовано визначення *«цивільно-правового регулювання розрахунків у сфері електронної комерції»*, як цілеспрямованого впливу норм цивільного права на суспільні відносини у сфері електронної комерції з метою забезпечення за допомогою цивільно-правових інструментів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб;

3) доведено необхідність розширення розуміння грошей (грошових коштів) в межах ЦК України визначенням можливості обігу цифрових платіжних засобів (електронних коштів, криптовалют та інших цифрових (віртуальних) активів) в електронних платіжних системах у випадках і в порядку, встановлених законом;

удосконалено:

4) доктринальне тлумачення категорії *«електронна комерція»*, під якою запропоновано розуміти правовідносини у сфері цифрових онлайн-технологій, які пов'язані з укладанням електронних правочинів (комерційні відносини) та здійснюваними у їх межах електронними розрахунками, а також відносини, пов'язані з інформаційними послугами, надання яких не оплачується їх одержувачами, обумовлені настанням позитивного соціального ефекту;

5) комплексне поняття *«електронного правочину, що здійснюється в електронній комерції»*, який визначено як дво- чи багатосторонній правочин, спрямований на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, вчинюваний з використанням цифрових онлайн-технологій інформаційно-телекомунікаційних систем за умов дотримання диспозитивних вимог ідентифікації учасників, рівень якої відповідає волі сторін;

6) науково-теоретичні засади класифікації та особливостей правового статусу суб'єктів, що мають право на обслуговування відповідних засобів електронних розрахунків. Наголошено на таких принципових позиціях: коло таких суб'єктів має бути вичерпним та

визначеним у національному законодавстві (при цьому за основу запропоновано використовувати перелік суб'єктів, окреслений у Директиві PSD2 ЄС); діяльність суб'єктів, які здійснюють операції з криптовалютами повинна бути законодавчо регламентована в частині визначення їх прав та обов'язків у сфері захисту персональних даних та електронних активів клієнтів;

дістали подальшого розвитку:

7) науково-теоретичні засади правового регулювання використання електронного підпису сторонами електронного правочину, що вимагає удосконалення чинного законодавства України у частині «підсилення» юридичної значущості електронного підпису, зокрема через надання йому статусу власноручного підпису особи. Вказане призведе до зникнення ризику визнання його недійсним третіми особами (не сторонами договору) та сприятиме подальшому розвитку електронної комерції в Україні;

8) класифікація електронних розрахунків. Запропоновано розглядати визначати *традиційні* (за обов'язковою участю банківських установ) *нетрадиційні* (без обов'язкової участі фінансових установ, в тому числі банків) електронні розрахунки;

9) твердження про доцільність надання криптовалютам особливого правового режиму за аналогією з електронними грошима, визначаючи за ними особливості, відмінні від грошей та товарів. Визнання існування і використання криптовалют на нормативному рівні надасть державі можливості щодо подальшого якісного правового регулювання діяльності з криптовалютами, в тому числі можливість визначення податкового режиму в діяльності з використанням криптовалют;

10) ідеї нормативно-правового регулювання форм розрахунків через внесення змін і доповнень до ЦК України (глави 74 «Розрахунки») у частині форм розрахунків та видів безготівкових розрахунків, доповнивши зміст статей 1087 та 1088 ЦК України словосполученням «...у тому числі з використанням цифрових платіжних засобів».

Практичне значення отриманих результатів. Сформульовані в дисертації положення, висновки і пропозиції, можуть бути використані:

у науково-дослідній роботі – для подальшого поглибленого теоретичного вивчення проблем здійснення розрахунків в сфері електронної комерції;

у правотворчості – для вдосконалення чинного законодавства, яке регулює питання здійснення розрахунків в сфері електронної комерції;

у правозастосуванні – результати дослідження можуть сприяти вдосконаленню процесуального розгляду справ, пов'язаних із здійсненням розрахункових відносин в сфері електронної комерції;

в освітньому процесі – під час викладання дисциплін «Цивільне право», «Міжнародне економічне право», «Міжнародні комерційні угоди», «Міжнародне фінансове право», а також для підготовки підручників, посібників, практикумів та іншої додаткової навчальної літератури для

здобувачів вищої освіти, науковців (Акт про реалізацію результатів наукових досліджень від 10 березня 2021 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною завершеною науковою роботою, підготовленою шляхом особистого дослідження положень вітчизняного, зарубіжного, регіонального та міжнародного законодавства, наукової та навчальної літератури. Для аргументації окремих положень та як підґрунтя наукової дискусії використано положення праць інших науковців, на які зроблено відповідні посилання.

Апробація матеріалів дисертації. Дисертація виконана й обговорена на кафедрі міжнародного та європейського права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова. Окремі висновки та узагальнення дослідження висвітлювалися дисертанткою на таких наукових заходах: Всеукраїнська науково-практична конференція «Інформаційні технології в судочинстві» (Одеса, 18 квітня 2017 р.); Міжнародна наукова конференція «Шістнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 20-21 жовтня 2017 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики» (Київ, 18 травня 2018 року); Міжнародна наукова конференція «Сімнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 19-20 жовтня 2018 року); III-я Міжнародна науково-практична конференція «ІТ-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні» (Львів, 7 грудня 2018 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації знайшли своє відображення у 5 публікаціях, а саме: *три* у наукових виданнях України, визначених фаховими з юридичних наук; *одна* – у науковому періодичному виданні іншої держави (Республіка Молдова) *одна* – в періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або ЄС з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувачки (Visegrad journal on human rights, Словаччина); а також у *п'яти* збірниках тез матеріалів науково-практичних конференцій.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Тітова Г. О. Понятіе, правовая природа сделки, которая осуществляется в электронной коммерции. *LEGEA ȘI VIATA*. 2018. № 6/2 (318) С. 106-110.
2. Тітова Г. О. Поняття, ознаки та види розрахунків у сфері електронної комерції. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 3. С. 57-66.

3. Тітова Г. О. Юридична сила електронного договору: до постановки питання», *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2019. Випуск 4. URL : <http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/legal/article/view/326/327>

4. Тітова Г. О. Класифікація суб'єктів, що мають право на обслуговування відповідних засобів електронних розрахунків. *Ірпінський юридичний часопис*. 2020. № 4. С.144-153.

5. Тітова Г. О. Правове регулювання електронних розрахунків у Європейському Союзі. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 6-2. С. 133-137.

6. Тітова Г. О. Проблеми правового регулювання використання електронного підпису при укладанні правочинів в сфері електронної комерції. *Інформаційні технології у судочинстві* : матер. всеукр. наук.-практ. конф., яка проводиться в рамках тижня цивільного процесу (Одеса, 18 квітня 2017 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Голубевої Н.Ю. Одеса : Фенікс, 2017. С. 95-98.

7. Тітова Г. О. Правове регулювання криптовалют в Україні та зарубіжних країнах. *Актуальні проблеми юридичної науки*: збірник тез Міжнародної наукової конференції «Шістнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 20-21 жовтня 2017 р.) : [у 2-х част.]. Частина перша. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права. 2017. С. 154-157.

8. Тітова Г. О. Суб'єктний склад ринку емітентів електронних грошей в Україні: проблеми та потенціальні шляхи їх вирішення. Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (18 травня 2018 року) / Редкол. : докт. юрид. наук, проф. І. С. Гриценко (голова), канд. юрид. наук І. С. Сахарук (відп. ред.) та ін. В 2-х томах. Том 2. К.: 2018. С. 56-58.

9. Тітова Г. О. Види розрахунків в сфері електронної комерції. *Актуальні проблеми юридичної науки*: збірник тез Міжнародної наукової конференції «Сімнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 19-20 жовтня 2018 року): [у 2-х част.]. Частина друга. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2018. С. 94-96

10. Тітова Г. О. Сучасний спосіб розрахунків у сфері ІТ-криптовалюти : перспектива правового регулювання в Україні. *ІТ-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні* : збірник матеріалів III-ої Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 7 грудня 2018 р.). Львів: Растр -7, 2018. С. 127-131.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана грамотною українською мовою, стиль викладення матеріалу відповідає прийнятому в науковій літературі.

Відповідність дисертації науковій спеціальності. Дисертаційна робота Тітової Ганни Олексіївни на тему «Розрахункові відносини в сфері електронної комерції» відповідає галузі знань 08 Право спеціальності 081 Право.

Рекомендація дисертації до захисту. Дисертаційна робота Тітової Ганни Олексіївни є одним з перших в Україні комплексним дослідженням розрахункових відносин в сфері електронної комерції. Водночас дисертації притаманні окремі спірні моменти. Щодо неї може бути висловлено окремі недоліки, які, однак, не впливають на якість розкриття теми роботи та загальну позитивну оцінку.

Дисертація Тітової Ганни Олексіївни на тему «Розрахункові відносини в сфері електронної комерції» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), пунктам 10, 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167, та може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 Право.

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження Тітової Ганни Олексіївни на тему «Розрахункові відносини в сфері електронної комерції», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право у галузі знань 08 Право.

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Тітової Ганни Олексіївни на тему «Розрахункові відносини в сфері електронної комерції» відповідає спеціальності 081 Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), пунктам 10, 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167.

3. Рекомендувати дисертацію Тітової Ганни Олексіївни на тему «Розрахункові відносини в сфері електронної комерції» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 Право.

Професорсько-викладацький склад кафедри цивільного права та процесу, кафедри міжнародного та європейського права, запрошені науково-педагогічні працівники з правом голосу, проголосували одностайно:

«за» – 16; «проти» – немає; «утримались» – немає.

Головуюча на засіданні:

заступник завідувача кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова, доцент кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова,
кандидат юридичних наук

Світлана ЯКИМЧУК

Рецензенти:

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
ректор Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова

Олег ОМЕЛЬЧУК

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

Надія БОНДАРЕНКО-ЗЕЛІНСЬКА

Three blue rectangular stamps and three circular blue stamps are visible. Each rectangular stamp contains the text: "Підпис [Signature] ЗАСВІДЧУЮ: Нач. ВК ХУУП імені Леоніда Юзькова". Each circular stamp contains the text: "Відділ кадрів" and "Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова". The circular stamps also contain identification numbers: 141638, 141638, and 141638. The text "УКРАЇНА" is visible at the bottom of the circular stamps.